

Egy nemes kezdeményezés

Henri H. Stahl magyarul

Henri H. Stahl:

A régi román falu és öröksége.

Fordította Farkas Jenő, Járai Csongor,
Miskolczy Ambrus, Rottler Júlia,
S. Varga Katalin, válogatta, a
bevezetést és a jegyzeteket írta
Miskolczy Ambrus, az utószót írta
Rostás Zoltán. Budapest, 1992.

Sokszor elhangzott már, hogy Európában alig van két nép, melyet annyira egybebogozott a történelem, mint a magyar és a román. Vegyes lakosságú tájak és falvak, a mindennapi élet s a megmaradásért vívott küzdelem megannyi közös problémái kötik őket össze. Ennek ellenére mégis milyen keveset tudunk egymásról. Márpedig az annyit hangoztatott történelmi megbékélés első feltétele egymás megismerése. S ha csak egy kevés erőfeszítést teszünk is közös múltunk fehér foltjainak eltüntetésére, megdöbbenéssel tapasztalhatjuk, hogy társadalmi, vallási, művelődési életünk fejlődésében – a számos eltérő és sajátos vonás mellett – mennyi a közös vagy hasonló elem.

Az ELTE román tanszéke „Encyclopaedia Transylvanica” című sorozatának valamennyi eddig megjelent könyvecskéje egy-egy alig ismert foltocska sokszínű történelmünk fejezetéből. A hetedik kötetben Henri H. Stahl: *A régi román falu öröksége* című munkájának közzétételére vállalkozott a sorozat gondos szerkesztője.

A néhány évvel ezelőtt elhunyt Stahl kétségtelenül korunk egyik legnevesebb kelet-európai társadalomtörténésze és szociológusa. Világhírű lett, mert jól

meg tudta választani kutatási területét és a tudományos megismerés módszereit. 1901-ben született római katolikus, francia származású családban, de szívében, lelkében a román falu szerelmese lett. Az Annales-iskola szemlélete tükröződik már első írásában, de voltaképpen a D. Gusti-féle monografikus iskola leglelkesebb híve volt.

Az oly sokat vitatott D. Gusti-féle monografikus iskoláról is keveset tud a magyar közvélemény, pedig a maga idejében talán hamarabb figyeltek fel rá Magyarországon, mint saját hazájában, s nem véletlenül. Gusti kutatásai egybecsengtek a magyar falukutatás törekvéseivel, azzal a szemlélettel, mely féltre dobta az árvalányhajás, karikás ostoros romantikát – amit román vonatkozásban Stahl maga is ostorozott – s a valóság, az igazságkeresés útjára lépett. Ekkor jelent meg nálunk a Puszták népe s a Vihar-sarok. Nem véletlen tehát, hogy Magyarországon is igyekeztek átvenni a Gusti-féle monografikus iskola módszereit. Ekkor kezdte meg működését a Pro Cristo diákmozgalom; a Gusti-féle módszerek népszerűsítéséért szót emelt Kovács Imre, Németh László, Boldizsár Iván, Keresztúri Dezső, Mikecy László, Lükkő Gábor. Ez utóbbi, aki Romániában is tanult, külön tanulmányban számolt be a román monografisták falukutató munkájáról. Lükkő Stahl-lal is levelezett, s erre élete végéig hivatkozott a Gusti tanítványok utolsó mohikánja, de rendkívül elismerőleg nyilatkozott Németh László is Gusti professzor munkásságáról.

Ennek az iskolának liberalizmusa –

állapítja meg Miskolczy – három időtálló, eredményeket felmutató módszer és irányzat kialakulását tette lehetővé: az egyik Stahl történelmi szociológiája, a másik Constantin Brăiloiu zeneelméleti és folklor-feltáró munkássága, a harmadik pedig Anton Golopentia statisztikai módszereket is alkalmazó, egy-egy társadalmi problémára összpontosító empirikus vizsgálódása.

Stahl szociológusként lép a történetírás terére, pontosan kifejtve, milyen tudástöbbletet hozhat és hoz a jelenből a múlt felé haladó szemlélet, amelyet társadalmi régészetnek nevezett. Marxista szemlélettel kezdte vizsgálódásait, élete végéig nem tagadta meg azt, de valamilyen sajátos kritikus marxizmussal kikelt a dogmatizmus ellen, s élete végén már a faluromboló megalománia ostromozója, mondhatni ellenálló. Sajátosan össze tudta egyeztetni a maga marxizmusát az Annales-iskola módszereivel: Marc Bloch és F. Braudel híve, aki ebből a szemléletből kiindulva száll vitába L. Blagaval és M. Eliadével is. Nem mítoszromboló, de nem sírja vissza a múltat. A pusztulást fájlalja a jövő szempontjából. Egész életútja a múlttal szembeni felelőségről tanúskodik.

A kötet válogatása csak egy töredéket mutat be Stahl életművéből, hiszen nagy, háromkötetes, a román faluközösséget szinte atomjaira lebontva boncolgató monográfiája teljes magyar nyelvű kiadást érdemelne. A szerkesztő azonban jól válogat. A román falu fejlődésének általános bemutatásával a középkelet-európai paraszti közösségek számtalan közös vonását ismerhetjük fel.

Stahl szerint a románokat más népektől eltérően, egy páratlan tény jellemzi a világ kultúráinak történetében: az igen erős, alkotó parasztság léte. Igaza van, ám kissé elfogult, hiszen ha a Stahl

vizsgálta román szabad faluközösség fejlődését nézzük, hasonló jelenségeket fedezünk fel a magyar, de mindenképp a székely faluközösségek esetében is. Különbség csak két tekintetben emelhető ki, egyrészt az időbeli eltérést, másrészt az írott források gazdagságát illetően. Tekintsünk csak bele Imreh Istvánnak a székely falutörvényeket elemző írásaiba, s vessük össze Stahl vranceai kutatásaival. Megdöbbenő, hogy a táj mennyire rányomja bélyegét mindkét esetben a falvak életére. Közös legelők, erdők, belső, áthághatatlan törvények. E zárt közösségekbe bejutni, ott jogokat szerezni éppoly nehéz, mint belőle kitörni. Gondoljunk csak arra, milyen változást hozott e közösségek életében a vad, pusztító erdőirtás vagy jóval később a nyomáskényszer feladása.

Az út, melyet e falvak bejártak – a nyugatról keletre haladó egyre nagyobb időbeli eltéréstől eltekintve ugyanaz. Az első fázis a talajváltó gazdálkodás (Stahl parlagonővelő földművelésnek nevezi), amíg a lassú népszaporulat feltételei között a határ bőven biztosít földet, s amíg a technikai feltételek csak ezt teszik lehetővé. Ezt váltja fel a kettős, a hármas nyomáskényszer, s végül a teljes magántulajdon, a nyomáskényszer feladása, mely együtt jár a határozott belső társadalmi rétegződéssel. De még ekkor is – mindmáig – megmarad a közlegelő és erdő közös használata.

Stahl nem dolgozik statisztikai adatokkal. Nem is igen tehetette, mivel ilyenek nem álltak rendelkezésére. Erdélyben viszont más a helyzet. Imreh István csak „belekóstolhatott” a székely falutörvényekbe, más területek is bőven nyújtának hasonló forrásokat. Hivatkozunk csak Nagyszalonta falutörvényére, mely pontosan szabályozza a mezőváros kettős közösségének, a sza-

bad hajdúknak s az egykori Toldi jobbágynak a viszonyát; vagy tekintsünk bele az Erdélyi Fejedelemség területén végzett II. József-féle felmérésekbe, vagy a 9 pontos kérdésekre kapott válaszokba, a Czyraki-féle összeírás adataiba. Micsoda színes kép tárul elénk. Az urbáriumokról ne is beszéljünk. Az egykori királyi vármegyéknek a Mária Terézia-féle úrbérrendezés alkalmával készült összeírásai akkora statisztikai anyagot biztosítanak, hogy azok feldolgozása csakis számítástechnikai módszerekkel valósítható meg.

Stahl efféle forrásokra nem támaszkodhatott, ezt magyarázza önmagában az is, hogy a Kárpátokat elhagyva mindmáig nem rendelkezünk telekkönyvvel.

Stahl Nerej falu monografikus elemzése során jut el a vranceai faluközösség felbomlásának, a kapitalizmus térhódítása következményeinek vizsgálatához. Az agrártechnikák, jogszokások, agrártájak bemutatásában vonalvezetése helytálló. Vitatkozni lehet viszont az állam szerepéről, a bojártság kialakulásáról, nem

kevésbé az úgynevezett tributális gazdasági rendszer bemutatásáról vallott nézeteivel. Ez azonban semmit nem von le a tudós érdemeiből.

Rostás Zoltán zárószavában – aki élete végén többször találkozott Stahl-lal – így értékeli életművét: „nemcsak kutató alkat volt, hanem szuverén szellem is.” Vallotta, hogy a múlt tisztázása nélkül nem érthető meg a romániai agrárviszonyok, tegyük hozzá, ma sem. „Kirándulhatott a néprajz, a népművelés, az empirikus szociológia és a statisztika területére, tilthatták bármitől, ösztönözhatték bármire, amint lélegzethez jutott, újra a román társadalom történetének talányai felé fordult.”

Kéziratai ma is kiadásra várnak.

Stahl szociológiai vizsgálatainak magyar nyelvű bemutatása elősegítheti a két nép megismerésének, közeledésének és történelmi megbékélésének ügyét.

Kovács Géza